

harmadik Szmilyka, a gazda felesége és Szasa, a fia. A mellékalakok természetes és mesterséges színfoltok ebben a környezetben; a volksdeutcher főhadnagy megszelídített halvány mása annak, ami valójában az emlékeinkben él, mert a történelmi emlékek is tudnak ercéleket megörökíteni és jó hogyha a szerző számot vet velük: hitelesebb kortörténeti képet ad és maradandóbbat is.

Ennek a színműnek van drámai feszültsége, s ezt még fokozza Garay Béla rendező, aki igyekezett a játéklehetőségeket mindvégig szcenikailag is érvényesíteni. A dikcióban ugyan éreztünk valami erőltetett vidékiességet, ami a couleur locale-t volt hivatva szemléltetően jeleníteni, de a darab hangulata azért többé kevésbé egységes maradt s a cselekmény élvezhetőségét nem igen csökkentette le.

Mitár gazda szerepében Nagygellért János igényes színészi teljesítményt adott. Egyszerű, közvetlen eszközökkel dolgozott, mint aki nem a teatráltásban keres magának mankót, hogy mondanivalójának megfelelő hangsúlyt adjon. Dicséretére váljék, hogy ez sikerül is neki. Majdnem ilyen elismerő szavakkal kell nyilatkoznunk Kiss Júlia Szmilykájáról is; ilyen alakításoknál a „művészi” jelzőt nem lehet túlzásnak tekinteni mégha kisszínházról is van szó. Kollár Péter (Szasa) komoly fejlődésről tett tanúságot, Lőrinc Lajos ismét meggyőzött bennünket arról, hogy leleményes színész, Sinkó István már legyűrte modorosságait s realisabb eszközökkel él, viszont Karna Margit játékán bizonytalanságot éreztünk: a majd kétesztendő színvonal gyakorlat hiányzott, amely nélkül a szerep nem lehet más, mint a szöveg pusztá tolmácsolása.

ÍRÓK — KÖNYVEK

Török Gyula:

PORBAN

A Testvériség-Egység egy kevésbé ismert, értékes magyar regényt adott kezünkbe. Túlzás az előszónak az a megállapítása, hogy „máig is egyedülálló társadalmi regény”, de mindenesetre sok szempontból érdekes alkotás. A magyar falu elevenedik meg előttünk. Tulajdonképpen a haldokló, az új társadalmi körülmények között csak vegetáló közép-nemes osztályról szól, de amit mond az általános érvényű a falusi életformára. Mert a falut látjuk a maga mozdulatlanságával, évszázadokig változatlan életmódjával, és ebben úgy élnek az emberek, hogy nem is mernek semmi szebbet, nagyobbat akarni; földéhségbe, duhajkodásba, szerelembe, pletykába fojtanak el minden kételyt, elégedetlenséget. Még mindig Ohnetet olvassák, nem tudnak semmit a világról, a problé-

mákról, csupa közhelyben beszélnek és még szomorúságuk is csak a régi formában tud kifejezésre jutni. Jellemző falusi vonás, hogy látszólag mégis zavartalanul boldogok.

Kender Pál tragédiája, hogy szembenézett a világgal, önmagával. De nemcsak ez, hanem az is, hogy dibdáb határozatlan ember. Osztálya tette azzá. Ez a két tényező együtt alkotja problémáját. Mert ahhoz, hogy a falusi életforma tragédiává legyen, kell egy ember, aki elégedetlen vele és mégsem tud kitörni belőle. Így lesz Kender Pál sorsa egyben osztályának, egy haldokló osztálynak sorsa is. Sajátos egy osztály a közép-nemesség. Osztálya és gazdasági helyzete szabadabbá teszi mint a parasztságot. És eljut az elégedetlenséghez. Ezért tudott 1848-ban a nemzeti mozgalom élére állni — azt hitte, Ausztria ellen harcol, pedig csak elégedetlen volt azzal, hogy a feudalista keretekben fejlőd-

désnek indult kapitalizmus aláása osztálylétének társadalmi alapját. 1848 után azonban már csak az inerció tartja fenn, hogy lassan haldokoljon. Ebben, az úri-muris haldoklásban megszülethetett a világgal, az étellel való elégedetlenség is. De ugyanakkor ez az osztály képtelen minden újra, már nem tud semmit teremteni, semmin változtatni. A jelen kizárta őket, a jövő pedig nem is nyíllhat meg, így aztán sehová sem tartoznak. Belőlük kerülnek ki az olyan álmodozók, mint Jókay, az úri-muriba feledést keresők is, de azok is, akik egy válságos pillanatban a haldoklás befejezését, az öngyilkosságot választják. Török regényének művészi értéke, hogy ezt az osztályt adni tudta Kender Pál egyéniségében. Kender azok közé tartozik, akik túllátnak a falun, akik már láttak mást is és ezért már nem tudják magukkal elhitetni, hogy jól van ez így. Tehát benne megvan osztályának az a vonása, hogy eljuthat az elégedetlenséghez. De benne van az is, hogy ennek ellenére nem tud kitörni: osztálya úgy formálta, hogy nem is tud másutt élni, nem is tud mást elképzelni. Kezdetben azt hiszi, anyja, később, hogy felesége tartja vissza a faluban, pedig azok csak okot adnak neki arra, hogy meggyőzze önmagát: nem mehet el. Holott a valóság, hogy ő nem tud elmenni, és ami még fontosabb, nem tud hová menni. Mert ő nem tartozik sehova. Nem tud lelkesedni, nem tud örülni semminek. Nem tud mit csinálni. Mehetne ő Párisba is, ott is felesleges maradna és ott is unatkozna. Egy haldokló osztály tipikus képviselője és ezért legjobb esetben is csak a haldoklást, önma-

ga feleslegességét láthatja és elégedetlen lehet azzal az egész életformával, anélkül, hogy mást el tudna képzelni. Ezért az ő sorsa csak az lehet, hogy fáj neki az, amiben osztályának többsége örömet talál, de közben osztálya annyira megkötö, hogy mást sem tud találni. Öngyilkossága csak feleslegességének és sehova nem tartozásának beismerése.

De Törököt magát is köti a magyar társadalom, és hatnak rá mindazok a tényezők, amelyek sokáig akadályozták a magyar regény fejlődését. A társadalmi körülmények nem engedik meg, hogy az író tovább lásson hősénél, és ezért csak az ellentmondásos, kettős helyzetet látja meg, de a kettősségből eredő tragédiát már úgy akarja feloldani, hogy feladja a kivágakozást. A regényhős azt akarja, hogy fia elégedett legyen a meglévő életformában. De nemcsak ez, a társadalom és az irodalom fejlődési fokának következménye, hogy a regény előterében egy szentimentális történet, Kender Pál Spángli Katóhoz való sokszor már nyavalygásként ható viszonya áll. Tipikus tünete ez a magyar regényírásnak. Nem véletlen, hogy Goethe Wertheréből, az egyén és a világ gazdag problematikájának első felvillantásából a magyar irodalomban Fanni hagyományainak olcsó, üres szentimentalizmusa lett és nem véletlen az sem, hogy mind abból, amit Balzactól Goncsarovig megírtak, az, ami a magyar társadalom egyik lényeges vonásának felismerése, csak egy ilyen szentimentális történet keretében jelentkezhet. Így lesz Török regénye maga is tipikus terméke annak a társadalomnak, amelyet ábrázol. *BÁLINT István*